
LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBŲ PUBLICISTIKOS LEKSIKOS IR MOFROLOGIJOS PAGRINDINĖS STATISTINĖS CHARAKTERISTIKOS

Vida Žilinskienė

Matematikos ir informatikos institutas, Akademijos g. 4, LT-2001 Vilnius, Lietuva

---

Akivaizdu, kad į įvairius gyvenimo įvykius, teigiamus ar neigiamus pokyčius greičiausiai reaguoja spauda (apie žodinę informaciją čia nekalbėsime). Kitaip tariant, jei kas nors atsitinka mūsų valstybėje ar kitose šalyse, kuo nors keičiasi daugelio gyventojų, atskirų jų grupių ar tam tikrų svarbių žmonių gyvenimas, pirmiausia apie tai rašoma laikraščiuose ir žurnaluose, t. y. tam tikrais žodžiais įvardijama ir aptariama atitinkamo laikotarpio vienokia ar kitokia politinė, ekonominė, moralinė, kultūrinė situacija. Per pastaruosius keliolika metų Lietuvos gyvenimas keitėsi iš esmės. Kol Lietuva buvo okupuota, spaudoje dažniausiai buvo rašoma tai, ką reikėjo ar dar buvo galima rašyti, o Lietuvai tapus nepriklausoma, pradėta rašyti tai, kas galėtų pritraukti kuo daugiau skaitytojų. Aišku, kad, pasikeitus aprašomiems dalykams, pasikeitė ir juos nusakantys žodžiai. Tačiau ar pasikeitė lietuvių kalbos publicistikos leksikos ir morfologijos statistinės charakteristikos, o jei pasikeitė, tai kaip? Šios charakteristikos ypač svarbios šiuo metu, kai vis aktualesni informacinės visuomenės kūrimo dalykai, kai vis daugiau kalbama apie automatinio atpažinimo ir automatinio vertimo problemas ir pradedami šios srities darbai.

Norėdami atsakyti į šį klausimą, palyginkime dviejų lietuvių publicistikos dažninių žodynų ir latvių publicistikos dažninio žodyno, skaičiuotų pagal tą pačią metodiką (apie tai plačiau žr. [1]), vienas iš lietuvių žodynų atspindi 1973–1974 m. [6], kitas – 1993–1995 m. [2], latvių kalbos – 1966–1967 m. [3] leksikos pagrindines charakteristikas. Viena iš jų – iteracijos koeficientas, kuris rodo leksikos įvairovę ir kuris lygus žodžių pavartojimų ir žodžių santykiui:

1993–1995 m. publicistikos – 10,51,
1973–1974 m. publicistikos – 15,38,
latvių publicistikos – 18,60.

Aišku, kad kuo šis koeficientas mažesnis, tuo tų tekstų leksika įvairesnė. Tačiau dabartinės lietuvių publicistikos leksika yra gerokai įvairesnė už prieš dvidešimt

metų buvusią lietuvių publicistikos leksiką ir už dar ankstyvesnę latvių kalbos publicistikos leksiką.

Palyginkime šių žodynų pirmajame dažniausių žodžių šimte esančius daiktavardžius, būdvardžius ir veiksmažodžius, nes, kaip matysime vėliau, jie ir lemia tekstų įvairovę¹ (žr. 1 lentelę).

Pirmasis dažniausių žodžių šimtas ne tik atspindi tam tikram stiliui, šiuo atveju būtent publicistikai, būdingas leksemas, bet ir pradeda rodyti vienam ar kitam laikotarpiui būdingus politinius ir ekonominius aspektus. Pvz., tik dabartinėje lietuvių publicistikoje tarp dažniausių žodžių atsidūrė *bankas, įstatymas*, o ankstesnėje publicistikoje buvo *padome, taryba, čiņa, tarybinis, socialistinis*². Laikotarpio įtaka labai išryškėja tolimesnėse dažninio žodyno zonose. Išsamiai palyginkime 1993–1995 m. lietuvių publicistikos dažninio žodyno antrame ir trečiame

1 lentelė. Lietuvių ir latvių publicistikos dažniausi daiktavardžiai ir būdvardžiai (mažėjančio dažnio tvarka)					
1993–1995 publicistika	1973–1974 publicistika	Latvių publicistika	1993–1995 publicistika	1973–1974 publicistika	Latvių publicistika
Lietuva	darbas	darbs	miestas	organizacija	uzdevums
žmogus	metai	gads		sportas	mācība
metai	žmogus	padome		studentas	spēks
darbas	mokykla	cilvēks		moteris	strādnieks
šalis	šalis	laikas	didelis	naujas	jauns
diena	kartas	partija	naujas	didelis	liels
metas	republika	tauta			
			geras	geras	labs
valstybė	ūkis	valsts			
žemė	diena	diena	svarbus	tarybinis	augsts
Vilnius	gyvenimas	republika		svarbus	
laikas	filmas	zeme		jaunas	
gyvenimas	rajonas	vieta		aukštas	
mokykla	laikas	skola		socialistinis	
Rusija	miestas	rūpnīca		tikras	
vaikas	mokslas	rajons	būti	būti	būt
lietuvis	žemė	dzīve	turēti	turēti	nebūt
įmonė	vaikas	pilsēta	galēti	galēti	varēt
kartas	liaudis	jautājums	nebūti	reikēti	kļūt
bankas	taryba	organizacija	sakyti	reikēti	notikt
įstatymas	klausimas	reize	reikēti	žinoti	strādāt
pasaulis	pasaulis	komiteja		dirbti	sākt
namas	vieta	uzņēmums			
				kalbēti	dot
ūkis	metas	pasaule		norēti	
Europa	mokytojas	vārds		sakyti	
dalīs	gamyba	čiņa			

dažniausių žodžių šimte esančių daiktavardžių ir būdvardžių dažnį su tų pačių žodžių dažniu 1973–1974 m. lietuvių publicistikoje³:

kalba 289 || 295⁴, *pinigai* 289 || 47, *prezidentas* 282 || 85, *valdžia* 282 || 88, *užsienis* 278 || 212, *mėnuo* 274 || 88, *vieta* 266 || 397, *žodis* 261 || 296, *moteris* 249 || 325, *seimas* 247 || 5, *teisė* 246 || 158, *vyras* 232 || 220, *rajonas* 230 || 512, *teatras* 230 || 180, *klausimas* 227 || 434, *problema* 225 || 318, *vadovas* 223 || 259, *kultūra* 221 || 301, *šeima* 220 || 204, *politika* 219 || 140, *teismas* 219 || 52, *litas* 217 || 0, *reikalas* 217 || 188, *kaimas* 212 || 229, *visuomenė* 212 || 270, *turtas* 211 || 63, *gyventojas* 210 || 119, *istorija* 210 || 221, *centras* 208 || 148, *pradžia* 204 || 182, *nuomonė* 202 || 127, *bendrovė* 201 || 0, *kelias* 200 || 353, *tauta* 200 || 300, *pusė* 193 || 156, *respublika* 183 || 714, *veikla* 185 || 243, *mokslas* 184 || 484, *universitetas* 180 || 130, *ranka* 179 || 228, *ministras* 178 || 160, *karas* 176 || 255, *knyga* 176 || 210, *kaina* 172 || 34, *sutartis* 168 || 64, *padėtis* 166 || 120, *grupė* 164 || 174, *kraštas* 156 || 102, *partija* 156 || 262, *dalykas* 155 || 141, *spauda* 155 || 146, *atstovas* 154 || 173, *pirmininkas* 154 || 208, *bažnyčia* 152 || 30, *sistema* 151 || 183, *akis* 150 || 123, *galimybė* 150 || 146, *ekonomika* 148 || 85, *programa* 148 || 198, *tiesa* 147 || 193, *muzika* 146 || 219, *sajunga* 146 || 92, *policija* 145 || 41, *jėga* 144 || 285, *projektas* 142 || 51, *asmuo* 141 || 51, *ministerija* 139 || 147, *mintis* 139 || 169, *savaitė* 139 || 79, *straipsnis* 138 || 113, *organizacija* 138 || 348, *taryba* 138 || 455, *sąlyga* 135 || 235, *rinka* 134 || 37, *dokumentas* 133 || 75, *menas* 133 || 290, *lėšos* 132 || 54, *santykis* 131 || 227, *vokiečiai* 128 || 51, *doleris* 127 || 53, *apsauga* 126 || 48, *ateitis* 126 || 142, *pastatas* 126 || 33, *sprendimas* 126 || 69, *ūkininkas* 126 || 0, *galva* 125 || 95, *spektaklis* 124 || 109, *byla* 123 || 20, *siena* 123 || 57, *darbuotojas* 122 || 243, *fondas* 122 || 47, *studentas* 122 || 347, *tikslas* 122 || 147, *firma* 121 || 24, *rusai* 121 || 108, *direktorius* 119 || 80, *žurnalistas* 119 || 79, *amžius* 118 || 162, *naktis* 118 || 60, *rašytojas* 118 || 154, *valanda* 118 || 132, *dėmesys* 117 || 204, *gatvė* 117 || 126, *laikraštis* 116 || 119, *sritis* 116 || 165; *politinis* 253 || 209, *įvairus* 251 || 284, *aukštas* 233 || 404, *tikras* 208 || 327, *valstybinis* 207 || 128, *mažas* 204 || 215, *senas* 198 || 201, *jaunas* 179 || 458, *bendras* 176 || 232, *ekonominis* 153 || 150, *tarptautinis* 145 || 168, *pagrindinis* 142 || 234, *pastaras(is)* 139 || 178, *paskutinis* 128 || 121, *įdomus* 125 || 177, *aiškus* 124 || 84, *gražus* 122 || 184, *lietuviškas* 118 || 67, *panašus* 117 || 86.

Kaip matyti iš šio sąrašo, trijų leksemų – *litas*, *bendrovė*, *ūkininkas* – 1973–1974 m. tirtoje publicistikoje išvis nebuvo, *seimo* dažnis dabartinėje publicistikoje keliasdešimt kartų didesnis, *pinigų*, *kainos*, *bažnyčios*, *bylos*, *firmos* dažnis didesnis penkiais šešiais kartais, o leksemų *prezidentas*, *valdžia*, *turtas*, *sutartis*, *ekonomika*, *policija*, *projektas*, *asmuo*, *savaitė*, *rinka*, *dokumentas*, *lėšos*, *vokiečiai*, *doleris*, *apsauga*, *pastatas*, *sprendimas*, *siena*, *fondas*, *naktis* dažnis – du tris kartus. Keliolika šio sąrašo leksemų gerokai dažnesnės 1973–1974 m. publicistikoje: *respublika*, *mokslas*, *jėga*, *organizacija*, *taryba*, *sąlyga*, *menas*, *santykis*, *darbuotojas*, *studentas*, *aukštas*, *jaunas*, *bendras*.

Lygiai taip pat palyginę dešimto dešimtmečio ir 1973–1974 m. publicistikos ketvirtąjį ir penktąjį dažniausių leksemų šimtus irgi rasime daug daiktavardžių ir kelis būdvardžius, kurių dažniai akivaizdžiai skiriasi:

mirtis 114 || 48, *reforma* 114 || 23, *automobilis* 113 || 51, *savininkas* 112 || 13, *žmona* 111 || 48, *lenkai* 110 || 43, *rezultatas* 109 || 292, *salė* 109 || 48, *objektas* 108

|| 47, *privatizavimas* 107 || 0, *pareigūnas* 105 || 4, *prekyba* 102 || 54, *tarnyba* 102 || 38, *kunigas* 100 || 6, *poezija* 99 || 49, *specialistas* 99 || 228, *sportas* 98 || 345, *aplinkybė* 97 || 27, *valiuta* 94 || 26, *kapitalas* 93 || 15, *mokytojas* 93 || 380, *literatūra* 91 || 254, *institutas* 89 || 256, *televizija* 89 || 163, *gamyba* 88 || 348, *komanda* 88 || 162, *filmas* 87 || 519, *mokestis* 87 || 10, *biudžetas* 84 || 23, *nuosavybė* 84 || 16, *pagrindas* 84 || 157, *medžiaga* 83 || 170, *klasė* 81 || 310, *komitetas* 81 || 272, *spalis* 81 || 38, *ponas* 81 || 17, *bendrija* 77 || 13, *draugas* 77 || 235, *režisierius* 73 || 159, *bendradarbiavimas* 72 || 142, *prokuratūra* 71 || 0; *dabartinis* 110 || 59, *laisvas* 109 || 57, *nedidelis* 89 || 47, *tautinis* 78 || 12, *akcinis* 77 || 0, *didžiulis* 68 || 124.

Kaip matome, vienos iš pateiktų leksemų dažnesnės šio dešimtmečio, kitos – ankstyvesnėje publicistikoje.

Apskritai reikia pasakyti, kad mokslo, mokymosi, kultūros ir pan. sąvokas įvardijantys žodžiai (*mokytojas* 130 || 380, *mokinys* 59 || 312, *moksleivis* 21 || 121, *klasė* 81 || 310, *pamoka* 22 || 137, *vadovėlis* 13 || 104, *studentas* 125 || 327, *institutas* 89 || 256, *mokslas* 184 || 484, *literatūra* 91 || 254, *knyga* 176 || 210, *kinas* 44 || 318, *režisierius* 73 || 159 ir t. t.) daug retesni dabartinėje publicistikoje, o tai, matyt, reiškia, jog apie tokius dalykus dabar laikraščiuose rašoma gerokai mažiau. Tuo tarpu ekonomikos, teisės ar joms artimas sąvokas nusakantys žodžiai gerokai dažnesni šio dešimtmečio publicistikoje. Šią išvadą remia ir leksemos, esančios žodyno [2] mažesnio dažnio zonose, pvz.:

akcija (ekonomikos terminas) 76 || 0, *akcininkas* 11 || 0, *privatizacija* 14 || 0, *privatus* 61 || 10, *advokatas* 26 || 2, *nusikaltėlis* 40 || 8, *okupacija* 23 || 13 ir pan.

Ir atvirkščiai, peržiūrėję 1973–1974 m. publicistikos antrąjį–penktąjį dažniausių žodžių šimtus ir palyginę su dabartine publicistika, rasime dar ir tokių aki-vaizdžių skirtumų:

jaunimas 57 || 318, *kova* 77 || 304, *darbininkas* 37 || 297, *kolūkis* 28 || 279, *komunistas* 49 || 187, *komjaunimas* 2 || 175, *procesas* 78 || 141, *sportininkas* 21 || 141, *penkmetis* 1 || 129, *paauglys* 14 || 96, *komjaunuolis* 3 || 93, *kombinatas* 8 || 92, *didis* 60 || 169, *partinis* 11 || 40, *vyresnis* 84 || 130, *socialistinis* 12 || 130, *respublikinis* 10 || 109.

Dar pridėję pirmojo dažniausių žodžių šimto leksemas *liaudis* 455 || 57, *taryba* 454 || 160, *tarybinis* 481 || 49, *socialistinis* 362 || 12, labai aiškiai matome, kad politinės ir ekonominės sanklodos pokyčiai tikrai atsispindi publicistikos leksikos vartosenoje.

Taigi jei per 20 m. pasikeitė lietuvių publicistikos leksika, panagrinėkime, kaip tai paveikė publicistikos morfologijos statistinius duomenis. Palyginkime iš minėtųjų lietuvių kalbos žodynų medžiagos apskaičiuotus kalbos dalių santykius tarpusavy ir su latvių kalbos publicistikos duomenimis⁵ (žr. 2 lent.). Dar kartą atkreipiame dėmesį į tai, kad visi trys žodynai buvo skaičiuoti pagal vienodą metodiką iš tokios pačios apimties tekstų, kas šio lyginimo atveju labai svarbu.

Lentelės stulpeliuose, pažymėtuose žvaigždute (*), yra pateiktas atitinkamos kalbos dalies žodžių pavartojimų ir visų žodžių pavartojimų santykis procentais.

Kaip matome iš 2 lentelės, abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje kalbos dalių vartojimas yra labai panašus, nors, kaip minėta, leksikos vienetų (ypač dažnų) vartojimas labai skiriasi. Abiem atvejais publicistikos leksikos įvairovė dau-

2 lentelė. Kalbos dalių vartojimas lietuvių ir latvių publicistikoje

Kalbos dalys	Lietuvių publicistika				Latvių publicistika	
	1994–1995		1973–1975		Žodžių pavartojimas skaičius	Žodžių pavartojimų proc.*
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas proc.*	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimų proc.*		
Daiktavardis	109 724	38,54	116 160	39,12	131 341	43,8
Būdvardis	20 175	7,09	27 290	9,19	21 236	7,1
Įvardis	27 346	9,61	32 481	10,94	25 640	8,5
Skaitvardis	3 695	1,30	4 166	1,40	5 281	1,7
Veiksmažodis	59 814	21,01	54 970	18,52	52 109	17,4
Prieveiksmis	16 541	5,81	17 187	5,79	19 236	6,4
Prielinksnis	14 272	5,01	13 917	4,69	15 566	5,2
Jungtukas	22 973	8,07	20 955	7,06	18 168	6,0
Dalelytė	9 806	3,44	9 573	3,23	5 745	1,9
Jaustukas	328	0,12	156	0,05	144	0,05
Ištiktukas	13	0,005	13	0,004		

giausia lemia daiktavardžiai ir veiksmažodžiai. Tarnybinės kalbos dalys ir įvardis (jis statistiniu požiūriu visada elgiasi kaip tarnybinė kalbos dalis), kurių rasta tik po keliasdešimt, t. y. kurie sudaro labai nedidelę žodyno dalį, užima beveik ketvirtadalį tekstų (26,13% ir 25,92%). Akivaizdu, kad abiejų laikotarpių lietuvių publicistikos ir latvių publicistikos kalbos dalių santykis irgi labai panašus, nebent galime atkreipti dėmesį į šiek tiek dažnesnį latvių kalbos daiktavardžių vartojimą.

Taigi galime teigti, kad nors leksikos vartojimas ir skiriasi, kalbos dalių santykis publicistikoje išlieka toks pat.

Palyginkime pagrindinių kalbos dalių, pirmiausia dažniausios kalbos dalies – daiktavardžio – gramatinių kategorijų vartojimą (3, 4, 5 lentelės).

Iš 3 lentelės matyti, kad abiejų laikotarpių lietuvių publicistikos daiktavardžių linksniai (išskyrus šauksmininką) pagal vartojimo dažnį ne tik susiskirsto į pagrindinę (kilmininko, vardininko, galininko) ir periferinę (vietininko, įnagininko ir naudininko) grupes, bet ir kiekvieno linksnio vartojimas abiejų laikotarpių lietuviškuose tekstuose yra labai artimas; ypač tai būdinga daugiskaitos linksniams. Akivaizdesnių skirtumų yra tik tarp kalbų ir ypač periferinėje grupėje. Skirtumų priežastys minėtos ankstesniuose darbuose, t. y. dažnesnę lietuvių kalbos įnagininko vartosena galėjo lemti tam tikrų dažnų žodžių šios formos prieveiksmėjimas (*metu, laiku, kartu, kartais, žodžiu*), gerokai dažnesniam latvių kalbos vietininko vartojimui galėjo turėti įtakos tai, kad vietininku dažnai reiškiamas veiksmo laikas, vieta ir kryptis, o lietuvių kalboje kryptis dažniausiai nusakoma prielinksnio *į* konstrukcija su galininku, kartais prielinksnio *link(ui)* konstrukcija su

3 lentelė. Daiktavardžių linksnių vartojimas lietuvių ir latvių publicistikoje						
Daiktavardžių linksniai	Daiktavardžių linksnio pavartojimų ir visų daiktavardžių pavartojimų santykis procentais					
	vienaskaita			daugiskaita		
	1994–1995	1973–1975	Latvių	1994–1995	1973–1975	Latvių
Kilmininkas	38,91	40,71	39,8	41,81	41,38	34,9
Vardininkas	26,62	21,20	20,8	23,29	22,24	26,3
Galininkas	16,76	17,51	17,7	18,12	18,45	13,3
Vietininkas	7,64	7,39	13,3	4,17	4,72	8,3
Įnagininkas	6,04	8,40	2,8	7,74	8,57	3,5
Naudininkas	3,88	4,74	5,5	4,72	4,61	13,6
Šauksmininkas	0,16	0,05	0,1	0,15	0,03	0,1

kilmininku, be to, lietuvių kalboje veiksmo laikas dažniausiai reiškiamas galininku, tiesioginiu ar su prielinksniu *per*, gana didelio latvių kalbos naudininko dažnio priežastis gali būti tai, kad jis vartojamas ir su prielinksniais.

Lygindami daiktavardžių skaičių ir giminių vartojimą (žr. 4 ir 5 lent.) matome, kad abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje ir latvių analogiškuose tekstuose vyrauja vienaskaita ir vyriškoji giminė kaip nežymėtieji opozicijų nariai. Kita vertus, nors daugumos daiktavardžių vartojama ir vienaskaita, ir daugiskaita, vis dėlto labiau linkstama daugelį žodžių vartoti vienaskaitos formomis, ypač tuos, kurie reiškia abstrakčias sąvokas (pvz., *darbas, laikas, vieta, mokslas, veikla, kultūra* ir kt.) ir kurių daugiskaita dažniausiai įgyja specifinių reikšmių.

Nagrinėtuose tekstuose antra pagal dažnį kalbos dalis – veiksmazodis. Jo atskirų formų santykis abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje labai panašus; gerokai skiriasi lietuvių ir latvių kalbų veiksmazodžio formų vartoseną. Lietuvių ir latvių veiksmazodžių lyginimą reikia vertinti atsargiau, nes iš dalies skiriasi veiksmazodžių apdorojimo metodika: latvių kalbos veiksmazodžių sudurtinis laikas bu-

4 lentelė. Daiktavardžių skaičių vartojimas lietuvių ir latvių publicistikoje			
Daiktavardžių skaičiai	Daiktavardžių skaičiaus pavartojimų ir visų daiktavardžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Vienaskaita	68,86	63,94	62,6
Daugiskaita	31,10	36,06	37,4

5 lentelė. Daiktavardžių giminių vartojimas lietuvių publicistikoje		
Daiktavardžių giminės	Daiktavardžių skaičiaus pavartojimų ir visų daiktavardžių pavartojimų santykis procentais	
	1994–1995	1973–1975
Vyriškoji	59,61	60,62
Moteriškoji	40,35	39,35
Bendroji	0,05	0,03

Veiksmažodžių formos	Veiksmažodžių formų pavartojimų ir visų veiksmažodžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Asmenuojamosios	55,48	53,75	71,6
Dalyviai	24,46	25,30	13,0
Bendratis	15,85	15,98	12,0
Padalyviai	2,34	2,83	3,4
Pusdalyviai	1,84	2,11	
Būdiniai	0,02	0,03	

vo fiksuotas kaip vienas vienetas, o lietuvių kalbos – kaip du vienetai: asmenuojamoji pagalbinio veiksmažodžio forma ir veikiamosios ar neveikiamosios rūšies dalyvio forma. Matyt, todėl ir buvo gautas mažesnis latvių kalbos dalyvių dažnis, o tai savo ruožtu padidino asmenuojamųjų formų santykį.

Lyginami veiksmažodžių nuosakas (žr. 7 lent.) matome, kad visais atvejais tiesioginė nuosaka labai dažna, visos kitos retos. Abiejų kalbų retai vartojamas nuosakas lyginti sudėtingiau, nes skiriasi jų klasifikacija: latvių kalba neturi geidžiamosios, o lietuvių kalboje neskiriamos reikiamybės (vajadzības) ir netiesioginė (atstāstījuma) nuosakas.

Per dvidešimt metų veiksmažodžio laikų vartoseną lietuvių publicistikoje nepasikeitė (žr. 8 lent.). Akivaizdžių skirtumų yra tik tarp kalbų. Sunku pasakyti, kodėl skirtumai tokie dideli, tuo labiau kad latvių moksliniuose techniniuose tekstuose esamasis laikas buvo dar dažnesnis ir sudarė net 93,1 proc. [4]. Norint atsakyti į šį klausimą, reikėtų tyrinėti latvių kalbos tekstus, iš kurių buvo skaičiuoti latvių dažniniai žodynai, bet tai būtų kitas didelis darbas.

Tarp veiksmažodžio asmenų formų labai aiškiai vyrauja trečiasis asmuo. Tai tik rodo jo išskirtinę poziciją, todėl, matyt, visai pamatuota kai kurių kalbininkų nuomonė, kad šios formos nereikėtų laikyti asmens forma. Kita vertus, dabarti-

Veiksmažodžių nuosakos	Veiksmažodžių nuosakų pavartojimų ir visų veiksmažodžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Tiesioginė	92,12	93,79	90,2
Tariamoji	6,30	4,68	4,7
Liepiamoji	1,46	1,38	1,1
Geidžiamoji	0,13	0,15	–
Kitos	–	–	4,0

8 lentelė. Veiksmažodžių laikų vartojimas lietuvių ir latvių publicistikoje			
Veiksmažodžių laikai	Veiksmažodžių laikų pavartojimų ir visų veiksmažodžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Esamasis	46,51	46,65	66,3
Būtašis kartinis	43,11	43,85	26,9
Būsimasis	8,28	7,89	6,8
Būtašis dažninis	2,10	1,61	–

9 lentelė. Tiesioginės nuosakos veiksmažodžių asmenų vartojimas lietuvių ir latvių publicistikoje			
Veiksmažodžių asmenys	Asmenų pavartojimų ir tiesioginės nuosakos veiksmažodžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Vns. 1 a.	7,82	4,42	2,9
Vns. 2 a.	1,85	2,97	0,3
Dgs. 1 a	5,56	5,49	3,8
Dgs. 2a.	1,32	0,65	0,5
3 a.	83,45	86,47	92,2

nėje publicistikoje daug dažnesnės ir vns. 1 bei dgs. 2 asmens formos. Tai galėtų būti susiję ir su tuo, kad laisvoje spaudoje nevengiama asmeninio požiūrio ar nuomonės, o tai ir išreiškiama būtent šiomis formomis.

Panagrinėkime dar vienos svarbios kalbos dalies – būdvardžio gramatinių kategorijų dažnį. Lygindami būdvardžių linksnių vartojimą (žr. 10 lent.) matome,

10 lentelė. Būdvardžių linksnių vartojimas lietuvių ir latvių publicistikoje			
Būdvardžių linksniai	Būdvardžių linksnio pavartojimų ir visų būdvardžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Vardininkas	36,93	32,27	39,8
Kilmininkas	28,54	30,92	20,8
Galininkas	18,84	19,62	17,7
Įnagininkas	8,15	8,99	13,3
Vietininkas	4,14	4,59	2,8
Naudininkas	3,33	3,58	5,5
Šauksmininkas	0,07	0,03	0,1

Būdvardžių skaičiai	Būdvardžių skaičiaus pavartojimų ir visų būdvardžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Vienaskaita	63,19	62,83	62,6
Daugiskaita	36,81	37,17	37,4

Būdvardžių giminės	Būdvardžių giminės pavartojimų ir visų būdvardžių pavartojimų santykis procentais		
	1994–1995	1973–1975	Latvių
Vyriškoji	56,67	58,68	50,8
Moteriškoji	43,33	41,32	49,2

kad didesnių skirtumų yra tik tarp kalbų. Būdvardžių linksnių vartojimą, žinoma, lėmė daiktavardžių linksnių vartojimas, todėl ir vartojimo skirtumų priežastys turėtų būti labai artimos.

Kaip matome iš 11 lentelės, būdvardžio skaičių vartojimas nei abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje, nei, palyginti su latvių kalba, nesiskiria, o būdvardžio giminių vartojimo skirtumai (žr. 12 lent.) didesni tarp kalbų. To priežastis irgi, matyt, ta pati – daiktavardžio giminių vartojimas, tačiau latvių publicistikos daiktavardžių giminių statistikos nėra [4].

Taigi apibendrinę pateiktus pagrindinių kalbos dalių ir jų gramatinių kategorijų duomenis galime daryti išvadą, kad ryškus lietuvių publicistikos leksikos pasikeitimas nesukėlė aiškesnių morfologijos pokyčių, be to, lietuvių ir latvių kalbų publicistikos morfologijos statistinės charakteristikos yra gana artimos. Ateityje svarbu išsiaiškinti kitų lietuvių kalbos stilių morfologijos charakteristikas. Jeigu paaiškėtų, kad šios charakteristikos gana stabilios, tai būtų aišku, į ką reikia kreipti pagrindinį dėmesį aiškinantis automatinio atpažinimo, vertimo ir kitus su tuo susijusius klausimus.

IŠVADOS

1. Dviejų laikotarpių (1973–1974 ir 1993–1995 m.) lietuvių publicistikos dažninių žodžių duomenų lyginimas rodo, kad Lietuvos politinės ir ekonominės sanklodos pokyčiai labai akivaizdžiai atsispindi publicistikos leksikos vartosenoje.

2. Abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje ir latvių publicistikoje kalbos dalių vartojimas yra labai panašus, nebent galime atkreipti dėmesį į šiek tiek dažnesnį latvių kalbos daiktavardžių vartojimą; visais atvejais publicistikos leksikos įvairovę daugiausia lemia daiktavardžiai ir veiksmažodžiai.

3. Abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje ir latvių publicistikoje atskirų kalbos dalių gramatinių kategorijų vartojimas irgi gana panašus.

3.1. Daiktavardžių linksniai (išskyrus šauksmininką) pagal vartojimo dažnį ne tik pasiskirsto į pagrindinę (kilmininko, vardininko, galininko) ir periferinę (vietininko, įnagininko ir naudininko) grupes, bet ir kiekvieno linksnio vartojimas abiejų laikotarpių lietuviškuose tekstuose yra labai artimas; ypač tai būdinga dau-

giskaitos linksniams. Akivaizdesnių skirtumų yra tik tarp kalbų ir ypač periferinėje linksnių grupėje.

3.2. Abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje ir latvių analogiškuose tekstuose vyrauja vienaskaita ir vyriškoji giminė kaip nežymėtieji opozicijų nariai.

3.3 Antros pagal dažnį kalbos dalies – veiksmažodžio atskirų formų santykis abiejų laikotarpių lietuvių publicistikoje labai panašus; gerokai skiriasi lietuvių ir latvių kalbų veiksmažodžio formų vartoseną.

3.4. Per dvidešimt metų veiksmažodžio laikų vartoseną lietuvių publicistikoje nepasikeitė. Akivaizdžių skirtumų yra tik tarp kalbų.

3.5. Tarp veiksmažodžio asmenų formų labai aiškiai vyrauja trečiasis asmuo, tik dabartinėje publicistikoje daug dažnesnės ir vns. 1 bei dgs. 2 asmens formos.

3.6. Būdvardžio linksnių vartojimo lyginimas rodo, kad didesnių skirtumų yra tik tarp kalbų.

3.7. Būdvardžio skaičių vartojimas nei abiejų periodų lietuvių publicistikoje, nei lyginant su latvių kalba nesiskiria, o būdvardžio giminių vartojimo skirtumai didesni tarp kalbų.

4. Nors aiškiai pasikeitė lietuvių publicistikos leksikos vartojimas, tačiau jis nesukėlė aiškesnių morfologijos pokyčių, be to, lietuvių ir latvių kalbų publicistikos morfologijos statistinės charakteristikos yra gana artimos.

Gauta
2001 06 13

Nuorodos

¹ Vardažodžiai ir veiksmažodžiai išsamiau palyginti straipsnyje [5], tiesa, kiek kitokiu aspektu.

² Į pirmąjį dažniausių žodžių šimtą patektų ir leksema *vyriausybė*, kurios dažnis 330, jei lygintume tik bendrinius žodžius, o cituojamame straipsnyje [5] kartu buvo skaičiuoti bei pateikti ir tikriniai daiktavardžiai. Ankstesnėje lietuvių publicistikoje *vyriausybės* dažnis – 164 [6].

³ Nesiremiant konkrečiais sakiniais toks detalus (nurodant atitinkamos leksemos dažnumus) abiejų kalbų duomenų lyginimas nebūtų tikslus, nes, kaip visi žinome, vieną ar kitą vienos kalbos leksemą kartais atitinka dvi ar net kelios kitos kalbos leksemos, ir atvirkščiai, pvz., *vadītājs* || *vadovas*, *vedējas*, *vairuotojas*; *izglītība* || *švietimas*, *mokslas*, *mokymas*, *lavinimas*, arba kartais du vienos kalbos žodžius atitinka vienas kitos kalbos žodis, pvz., *zemes ūkis* || *lauksaimniecība*.

⁴ Čia ir kituose pavyzdžiuose pirmasis skaičius po žodžio rodo jo dažnį 1993–1995 m., antrasis – 1973–1974 m. publicistikoje.

⁵ T. Jakubaite, D. Guļevska, V. Ozola, R. Prūse, A. Rubīna, N. Sika, *Latviešu valodas biežuma vārdnīca*, Rīga: Zinātne, 1969, II sējums, 2 daļa.

Literatūra

1. Grumadienė L., Žilinskienė V. *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: mažėjančio dažnio tvarka*. Vilnius: Mokslo aidai, 1997. T. XXXIV. 398 p.

2. Grumadienė L., Žilinskienė V. *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: publicistika (kompiuterinis variantas, 1996)*.

3. Jakubaite T., Guļevska D., Ozola V., Prūse R., Rubina A., Sika N. *Latviešu valodas biežuma vārdnīca*. Rīga, 1969. II sēj. 1 daļa.
4. Jakubaite T., Guļevska D., Ozola V., Prūse R., Rubina A., Sika N. *Latviešu valodas biežuma vārdnīca*. Rīga, 1969. II sēj. 2 daļa.
5. Žilinskienė V. Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: pirmieji tyrimo rezultatai. *Lietuvių kalbotyros klausimai*. Vilnius, 1998. XXXIX. P. 219–227.
6. Žilinskienė V. *Lietuvių kalbos dažninis žodynas: publicistika*. Vilnius: Moks-
las, 1990. 177 p.
7. Žilinskienė V. Lietuvių publicistikos leksikos raida statistiniu požiūriu. *Lek-
sika – socialinės raidos atspindys: konferencijos pranešimai*. Kaunas: Technologija.
1999. P. 169–172.

Vida Žilinskienė

**MAIN STATISTICAL CHARACTERISTICS OF THE LITHUANIAN AND LATVIAN
LEXIS AND MORPHOLOGY IN PUBLISTIC WRITINGS**

S u m m a r y

The aim of the article is to compare the lexis and morphology of Lithuanian and Latvian languages. The comparison is based on the Lithuanian Publicistic Frequency Vocabularies of two periods (1973–1974 and 1993–1995). The conclusion is that during 20 years, along with changes of the economic and political situation, the use of the vocabulary has changed apparently, however, these changes have not caused changes in the morphology.